

O'ZBEKISTON AHOLISI STATISTIKASI HAQIDA**Boboqulov Ulug'bek G'ayrat o'g'li***Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqola aholini bugungacha bo'lgan statistik va demografik o'zgarishlarini ularni kelib chiqishi haqida keltirib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Doimiy aholi, Mavjud aholi, Demografiya, Rim, Eron, Behustun, Movounnahir, Xorazim, Yettisuv, Sharqiy Turkiston, G'arb, Fors, Mo'g'ul*

Aholi deganda biz nimani tushinamiz bu muayyan hududi, qit'a, mamlakat, tuman, shahrida istiqomat qiluvchi odamlar majmui tushinladi. Aholi harakati va boshqa tadqiq etish maxsus fan Demografiya shug'ullanadi, bunda aholini tug'ilish, o'lim soni va aholi statistikasini o'rganuvchi asosiy sohadir. Tarixga ham nazar solsak O'rta Osiyo hududida yashovchi ibtidoiy odamlarni qadimgi manzilgohlari quyi paleolit davrida to'g'ri keladi. Ayrim tarixiy manbalarda Eron shohi Doro I ning Behustun yozuvlarida o'zbek xalqining qadimgi ajdodlari xorazimiylar, sug'diylar, saklar, baqtryaliklar to'g'risida ma'lumot berilgan. Yunon va Rim tarixchilari Geradot, Strabon, Arrian va Ptolemey hozirgi O'zbekiston hududida yashagan saklar haqida malmotlar qoldirilgan. O'rta osiyoning markaziy viloyatlari Movarounnahir, Xorazim, Yettisuv, Sharqiy Turkistinning g'arbiy mintaqalarida shakillangan. O'zbekiston hududida o'tror yashab, sug'orma dehqonchilik, hunarmanchilik va savdo sotiq bilan shug'illanib kelgan bu yerlardagi mahalliy aholi: sug'diylar, xorazimiylar, baqtriyalar, chorvador sak-massagetlar kabi etnik guruhlar tashkil etgan.

Qadimdan O'zbekiston hududiga ko'plab urishlar bo'lib o'tganligi tufayli aholi soni o'zgarib turgan, Fors va Mo'g'ullar va boshqa bosqinlar, urishlar oqibatida har xil o'zgarishlar bo'lib kelgan.

Jamiyat mahsulot ishlab chiqaruvchilar va iste'mol qiluvchilar ya'ni aholi soni va tarkibiga bog'liq. O'zbekiston aholisi yildan – yilga yuqori sur'atlar bilan o'sib bormoqda. Aholi soni va tarkibini o'rganishning asosiy usuli ro'yxatga olishdir.

Aholi harakati ko'rsatkichlari mavjud bo'lib ular aholi demografiyasini o'rganishda katta hizmat qiladi. Aholi sonini aniqlashda aholi ro'yxati boshlang'ich manba hisoblanadi. Sobiq ittifoq davrida O'zbekistonda 1926.1939.1959.1970 va 1989 yilda aholi ro'yhati o'tkazilgan.

Aholi sonini hisoblashda va ro'yxatga olish jarayonida doimiy va mavjud aholi, vaqtincha yo'qlar va vaqtincha yashovchilar sonini hisobga olish zarur.

Doimiy aholi – bu hisob o'tkazilayotgan vaqtda mazkur hududda bo'lish, bo'lmasligidan qa'tiy nazar istiqomat qiluvchilar soni.

Mavjud aholi – mazkur hududda doimiy istiqomat qilish yoki qilmasligidan qat’iy nazar hisob o’tkazilayotgan vaqtda hududda mavjud bo’lgan aholi. Bu usullar yordamida aholi sonini aniqlashda katta yordam beradi. Aholi sonining tug’ilish va o’limlar hisobiga o’zgarishini aholini tabiiy harakati deb ataladi.

Hozirgi kunga kelib O’zbekistonda 17.02.2023-yil holatiga ko’ra 36 183 602 bundan erkaklar 18 167 787 ayollar esa 17 939 830 kishini tashkil etmoqda. Markaziy Osiyodagi mamlakatlar orasidagi eng ko’p aholi O’zbekistonda joylashgan.

Mustaqillik yillaridan davlatimiz aholiga ko’plab sharoitlarni ochib bermoqda, aholini turmush tarzini yaxshilash maqsadida moddiy ma’naviy tarizda ko’maklashib turibdi. Davlatda 130 dan oshiq millatlar yashab kelmoqda bulardan ayrimlari o’zbek, tojik, qozoq, turkman, rus, qirg’iz va boshqalar yashab kelmoqda. Konstitutsiyimizda keltirilganidek 4-moddasi “O’zbekiston Respublikasining davlat tili o’zbek tilidir,

O’zbekiston Respublikasi o’z hududida isteqomat qiluvchi barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlar va an’analarini hurmat qilishini ta’minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi.

Davlatimiz aholisini hisobga olishda bugungi kunda zamonaviy usullardan foydalanib kelinmoqda, shuni aytishimiz mumkinki hozirda aholini moddiy va ma’naviy taminotlarini bundanda yaxshilash zarur. Statistika ham katta o’zgartirishlar kiritib kelmoqda va aholini sonini aniqlash va ularni nazorat qilish uchun yordam berib kelmoqda.

Xulosa qilib aytamizki davlatimizni aholi statistikasini usullarini yaratish va uni zamonga munosim harakat qishimiz joiz bo’ladi. Statistika aniqlikni yaxshi ko’ruvchi fandır shunga asosan u matematikaga bog’liq bo’ladi. Aholini ro’yxatga olish uchun yordam beradigan va unga asos bo’ladigan g’oyalarni topishimiz kerak bo’ladi.

Davlatimizni ming yillardan beri yashab kelayotgan xalqlar shu yerlarda iste’qomat qilishi u davlatga vazifalar topshiradi, bulardan biri aholini hisobini chiqarishdir. Tarixchilar o’z zamonida yozma manbalarda iqtisodi, aholisi, madaniyati va boshqa malmotlarni yozib qoldirgan. Shu sababli aholini aniqlash davlatga zarur bo’lgan, soliq solish va boshqa yo’nalisharga qo’l kelgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston demografik jarayonlari va aholi bandligi. 2006.
2. O’zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, Davlat ilmiy nashiryoti, 2006-yil
3. Wikipediya.uz
4. Stat.uz